

Medicinhistoriska museet i Linköping välkomnar

Här väntar dramatik och ”sinnliga” upplevelser

Om man skall skapa ett museum får man inte ha bråttom. Då krävs tålamod. Mycket tålamod – och ännu mer envishet. Medicinhistoriska museet i Östergötland tog ungefär 40 år på sig innan det kom på plats.

Men nu välkomnar det besökaren med aktiviteter och utställningar som engagerar alla sinnen.

Författare

MONA LISA ÖJESJÖ

1:e intendent, Medicinhistoriska museet, Östergötlands länsmuseum, Linköping.

Vi tar det från början
År 1959 hemställde dåvarande landstingsmannen Edvin Andersson om att man borde inventera beståndet av befintlig äldre sjukvårdsutrustning och att material av musealt värde skulle samlas på ett ställe. Vidare skulle ritningar dras upp för anordnande av ett sjukhusmuseum i länet. Tjänstemannautredning tillsattes. Det blev landstingets längst löpande ärende.

År 1978 började vi gå igenom vad som fanns i skyddsrum, källare och kyf-fen. Hittills hade samlandet av föremål skett genom personliga initiativ av förutseende och kloka sjukhusanställda. Spontana visningar anordnades ganska snart efter det att inflyttning skett i provisoriska magasin på Garnisonssjukhuset. En ny museilokal togs i bruk i Gamla tvätten 1981. Lokalerna var inte sto-

ra och resurserna minimala, men museet hade ändå 6 000 besökare första året. Intresset var på topp.

Stora flyttkarusellen

När Hälsouniversitetet skulle sjösättas och mark behövdes för dess nya biblioteksbyggnad råkade denna plats bli precis den lilla fläck på sjukhusområdet där museet just etablerat sig. Därmed startade stora flyttkarusellen för Medicinhistoriska museet. Sammanlagt blev det sju flyttningar för samlingen innan museet 1994 fick en fristad på Länsmuseumet.

Vi hade nu kommit in i de värsta nedskärningarnas tid, och resurserna för att återuppbygga museet efter genomförd flyttning blev allt mindre. Vid ett tillfälle minskades magasinsytan från ca 400 till ca 50 m², och vi fick göra oss av

I medeltidens sjukhem är de små lerfigurerna, 27 cm höga, så välgjorda att man kan ställa deras sjukdomsdiagnos. Museisalen har också försetts med den »medeltida lukten»!

Dr Johan Wilhelm Hallin 1895 med assisterande sjuksköterskor i operationssalen på det nya lasarettet. Scenen är exakt uppbyggd efter ett foto av Didrik von Essen.

Kunskapsskåpet – ursprungligen ett snickarskåp som ingen ville ha – är museets »lågbudget-IT». Här får den som så önskar mera information i de olika ämnen som tas upp i utställningen. På dörrarna de fyra temperamenten, kopior ur en medeltida handskrift.

FOTO (SAMTLIGA BILDER):
THOMAS JOHANSSON, FOTOAVDELNINGEN, UNIVERSITETSJUKHUSET, LINKÖPING

med över 1 000 katalogiserade föremål. Det var förödande för föremålen, publikkontakten och personalen.

Äntligen i hamn!

Den 18 oktober 1996 invigdes Medicinhistoriska museet av »radiodoktorn» Peter Paul Heinemann, och drottning Silvia hedrade oss med ett oväntat besök. Äntligen hade museet kommit i hamn!

Det är inte övermodigt att säga att Medicinhistoriska museet har mottagits väl av publiken. Ingen exakt besöksiffra för enbart vårt museum kan anges, men en kvalificerad gissning är 20 000– 25 000 besökare/år under de två år det existerat i sin nuvarande form. Det är emellertid inte bara fördelar för museet att ha kommit närmare publiken; det har samtidigt förlorat den

naturliga kontakten med sjukvården, vilket tyvärr kommer att märkas i samlingen i framtiden.

Detta möter besökaren

Vårt uppdrag var att skapa en utställning som kunde förstås inte bara av specialister utan i lika hög grad skulle kunna användas av grundskolans elever. Ambitionerna var höga: vi ville ge en exposé över medicinens historia från äldsta tid till idag.

Vi har medvetet arbetat med att engagera alla sinnen – inte bara syn-, hörsel- och känselsinnet, som brukligt är i utställningssammanhang, utan även lukt- och smaksinnet har fått sitt.

Vi har försökt arbeta med tydliga motsatser. Avsnittet med antiken skall ge intryck av sol, vind och vatten, skönhet, renlighet och ren mat, så viktigt i

den antika läkekonsten. Hippokrates är förstås närvarande.

Medeltidsavsnittet visar en »massgrav» med pestoffer, dödsdans, den obligatoriska pestdoktorn »uppstoppad» (som en elev uttryckte saken), importerade svartråttor, som faktiskt är uppstoppade på riktigt, och ett helgeandshus (medeltidens sjukhem), där de små patientfigurerna är så välgjorda att man kan ställa deras sjukdomsdiagnos.

I medeltidsrummet är »lumplukten» framträdande, och det är alltid lika spännande att se hur besökarna reagerar på sina omedvetna intryck. Problemet med att använda lukter i en utställning är förstås att de sällan vill stanna kvar där de är ämnade att vara. Därför använder vi oss bara av två lukter: ovanstående lumplukt och, på 1800-talsdelen, eterlukt. För den som står i begrepp att

Antikens medicin har fått ett eget rum. Här en modell av försäljning av votivfigurer för offer i Asklepiostemplet.

använda luksensationer i sin medeltidsutställning rekommenderar vi lukten »Svettig sjöman», som finns på sprayburk!

Ledstjärnor: vackra material och humor

Ledstjärnor i arbetet med utställningen har varit vackra material utan »smäck», humor trots det allvarliga ämnet, korta texter, bekvämlighet för besökaren och naturligtvis, viktigast av allt, intressanta, starka utställningar. De olika rummen har olika karaktär, vilket har sin grund i dels att vi inte ville trötta besökaren med alltför strömlinjeformad scenografi, dels att den bistra ekonomiska verkligheten tvingade oss att spara in på vissa avsnitt.

Renessansen blev därför ett lågbudgetavsnitt för att vi skulle kunna satsa mer på svenskt 1700-tal med det östgötska Medevi som tema. Här kan man sitta ner vid bygatan på en kopia av en bänk från Medevi, lyssna på fågelkvitter och vattenporl och läsa om det undergörande vattnet medan man läppjar på ett glas vatten som serverats ur den berömda Medevikannen. Bakom häcken väntar Berzelius på att få komma fram – om man drar i snöret!

Tidigt i planeringen bestämde vi oss för att inte hålla alltför hårt på kronologin. Vi tar gärna upp exempel från vår egen tid i relation till historien. Ibland kan skillnaden bli halsbrytande, men det kan vara en poäng i sig. Självklart

eftersträvar vi ett så autentiskt material som möjligt.

Att framhäva det lokala är också viktigt. För det sena 1800-talet och tidiga 1900-talet har en sjukhuskorridor byggts upp med operationssal, allmän sal och röntgenmottagning. Vissa delar av röntgenutrustningen inköptes begagnad omkring 1920 av en läkare i Linköping och var bevisligen i bruk ända till 1985. »Fast på sista tiden har jag bara använt den på lite äldre», som donatorn sade när museet mottog gåvan.

Texter i tre nivåer

Av erfarenhet vet vi att texter i utställningar sällan läses, i alla fall inte om de är längre än ett par rader. Vi har försökt att låta besökaren själv välja hur mycket man vill ta till sig. Det är bättre att man läser en kort text till slutet än att man ger upp halvvägs i en lång text.

På museet presenteras det skrivna ordet i tre nivåer. Den som vill veta mera hänvisas till Kunskapsskåpet, där man får dels litet utförligare texter till varje avsnitt, dels förklaringar av begrepp, självklara kanske för den som arbetar professionellt inom sjukvården men inte för andra. Den verkligt vetgirige kan stilla sin kunskapsörst i det lilla medicinhistoriska referensbiblioteket.

Samlat bibliotek

Att ha ett samlat medicinhistoriskt bibliotek har visat sig vara särskilt betydelsefullt sedan vårt berömda Stifts-

och landsbibliotek sorgligen gick upp i rök för två år sedan. Då släcktes ett ljus i vår lilla stad. Hemlån från vårt referensbibliotek är inte tillåtna, men vi ställer upp med kopiering till självkostnadspris.

Tyvärr har det visat sig att besökarna gärna tar med sig texterna från Kunskapsskåpet, något som i och för sig är smickrande, men vi hinner inte framställa nya texter i samma takt som de försvinner. Därför har inte Kunskapsskåpet ännu fungerat som vi från början tänkt oss.

Även om vi inte kan frångå oss viss uppfostrariver vill vi undvika små lappar med tydliga förbud.

Exemplets makt

Det är inte lätt att i en utställning illustrera begrepp som det medicinska språket, hur smärta betvingas eller humoralpatologi – för att ta några exempel – om man inte skall använda en hel mängd ord. Vi har löst problemet att förklara det medicinska språket genom att presentera orden som tråklossar, där ordets härledning ges och översätts, allt serverat från ett stort ymighetshorn.

Beträffande värk-smärta-ömhet har vi måst hänskjuta ämnet till Kunskapsskåpets förklaringar. Det blev för svårt att illustrera.

Humoralpatologin har för tillfället inte någon egen utställning, trots dess stora betydelse i historien. Däremot illustreras den på flera ställen i utställ-

1700-tal i Östergötland. Till Medevi kom hög och låg för att dricka brunn och kureras sig. Här kan besökaren slå sig ner och vila en stund. I bakgrunden Högbrunnen med källan där det berömda vattnet hämtades upp.

Modellen föreställer det första lasarettet i Linköping som 1783 öppnades för botbara patienter i hospitalsbyggnaden från 1777. Huset finns kvar, men är idag privatbostäder. I montern ses en dragambulans och på väggbilden står vaktmästare Johan Johansson vid den nyinköpta bilambulansen från ca 1917.

ningen med instrument, figurer som åderlåts och med levande blodiglar som ofta tas ur sitt kärl för att handgripligen demonstreras. De väcker alltid stort intresse hos besökaren, antingen man har ett positivt intresse eller äcklas av dem. Utfodringen av iglarna, som sker vid två annonserade tillfällen per år, samlar fascinerade åskådare, som blir uppriktigt förvånade när de hör att blodiglar idag åter kan köpas på apotek eftersom de används inom plastikkirurgin.

Knep på liten yta

Utställningsytan – 250 m² – är knapp för ett så stort ämne som medicinshistorien. Det gäller att utnyttja alla knep. Med speglar kan man fördubbla volymer. Miniaturer tilltalar både barn och vuxna, och med tittskåp kan man vinna mycket utrymme.

Vi illustrerar på så vis viktiga händelser i medicinens historia med tredimensionella bilder.

Vi har haft turen att kunna samarbeta med en skicklig dockmakare och en scenograf, vilka inte sparat någon möda för att göra personerna porträttlika och kulturhistoriskt riktigt framställda. Montern med de stora medicinska upptäckterna utförda i tittskåpsstorlek är därför museets stolthet, låt vara en av flera stoltheter.

Aktiva besökare

Människor idag exponeras för många intryck, kanske alltför många

och alltför starka. Utställningar, som dessutom oftast har en mycket begränsad budget, kan inte tävla med alla sensationer som varje dag sköljer över oss i medierna. Museer måste ge något anorlunda, annars har vi snart förlorat våra besökare.

På Medicinshistoriska museet strävar vi efter att kunna erbjuda aktiviteter i vilka besökarna själva kan delta. Skolungdomar får därför, efter att ha fått en kort presentation av historiska fakta, i grupper dramatisera texter och iklädda tidstypiska kläder från olika epoker levandegöra materialet för sina kamrater. Vi tror att man därigenom bättre minns och kan föra kunskapen vidare till andra inom klassen, familjen eller vänkretsen. Det har visat sig att ungdomar ofta återvänder till museet och då gärna agerar guide för de sina.

Besökande förskolegrupper får klä ut sig i små sjuksköterskeuniformer och läkarrockar och lära sig om den mänskliga anatomin, lyssna på hjärtat, ta röntgenbild, gipsa finger, forska (dvs titta på ett hårstrå i mikroskop), röra vid en död (dvs en skelettarm), ge riktig spruta och vårda en »sjuk» kamrat – allt för att öva barnen i att känna empati och för att skapa ett intresse för medicinen som vetenskap. Förhoppningsvis kan det också locka någon att arbeta inom vården.

Önskelista för framtiden

Aktuella utställningar kommer, bl a »Kvinnan i vården». Universitetssjuk-

husets historia skall berättas, liksom ambulansens. När dessa till formatet mindre utställningar visats i museilokalen skickas de vidare till väntrum och vårdskolor i länet.

På vår önskelista för framtiden står att kunna anställa en skådespelare som handledare för skolungdomarnas dramatiseringar, att kunna göra bandinspelningar för enskilda besökare på ytterligare två språk, samt att kunna skaffa fiberoptik till en monter i museilokalen.

En rejält tilltagen summa pengar för iordningställande av tredje våningen på Hospitalsmuseet i Vadstena, som också tillhör museets ansvarsområde, skulle heller inte vara fel.

Det är inga goda tider just nu att bygga upp nya museer. Men det går! Om någon undrar vad utställningen 1996 kostade är svaret: allt som allt 342 344 kronor inklusive inköpt arbetskraft. Något litet kunde också återanvändas från tidigare utställningar.

Välkommen till Linköping!

Välkommen till Medicinshistoriska museet i Linköping! Vi finns på Östergötlands länsmuseum, som ligger helt nära centralstationen. Adress: Raoul Wallenbergs plats. Tel: 013-23 03 00.

Våra öppettider är tisd-torsd 12-21, fred-sönd 12-16, måndag stängt. Sommartid stänger vi något tidigare så ring gärna innan. •